

Maciej Ciesielski*

Socjologia bezpieczeństwa jako subdyscyplina nauk o bezpieczeństwie

Streszczenie

Artykuł porusza dwie kluczowe kwestie: Co powoduje, że bezpieczeństwo wchodzi w obszar zainteresowania socjologów? Dlaczego socjologia bezpieczeństwa może być rozpatrywana jako subdyscyplina z obszaru nauk o bezpieczeństwie a nie wyłącznie jako subdyscyplina socjologiczna?

Z punktu widzenia socjologii bezpieczeństwo jest kluczowym elementem życia społecznego, który zapewnia równowagę społeczną. Socjologowie zwracają uwagę, że bezpieczeństwo ma przede wszystkim charakter subiektywny, jest konstruowane przez aktorów ze względu na ich własne oczekiwania i interesy, ale odnosi się także do konkretnych okoliczności o charakterze obiektywnym – zjawisk, struktur i procesów społecznych. W publikacji przybliżono strukturę systemów bezpieczeństwa rozpatrywanych jako przedmiot badań socjologii bezpieczeństwa.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, socjologia bezpieczeństwa, systemy bezpieczeństwa, nauki o bezpieczeństwie

* Dr Maciej Ciesielski, Ośrodek Szkolenia Służby Kontrwywiadu Wojskowego, ORCID: 0000-0001-6868-884X.

Wstęp

Nauki społeczne zajmują się problematyką bezpieczeństwa w ramach takich dyscyplin naukowych jak psychologia, nauki polityczne, pedagogika, a także socjologia. W ostatnich latach bezpieczeństwo stało się tak mocno eksplorowanym polem badawczym w Polsce, że pojawiła się osobna dyscyplina – nauk o bezpieczeństwie, obok nauk o obronności. Nie ma już natomiast nauk wojskowych, z których wyżej wymienione zostały wyodrębnione¹. Z kolei w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych nie ujęto już nauk o obronności, pozostawiając jedynie nauki o bezpieczeństwie (Dz.U. z 2018 r., poz. 1818). Przedmiotem nauk o bezpieczeństwie są współczesne **systemy bezpieczeństwa** w wymiarze militarnym i niemilitarnym, a także ich funkcjonowanie na różnych poziomach organizacyjnych. Wskazuje się, że systemy bezpieczeństwa obejmują działania instytucji o charakterze państwowym, rządowym i samorządowym, przedsiębiorców i organizacji społecznych. Takie ujęcie obszaru badawczego nauk o bezpieczeństwie świadczy nie tylko o tendencji do większej specjalizacji poszczególnych dyscyplin naukowych, ale również o koniecznym współdziałaniu badaczy zajmujących się tematem bezpieczeństwa w ramach różnych dyscyplin. Bezpieczeństwo ma tak wiele wymiarów i płaszczyzn, że wyjaśnienie konkretnych procesów i zjawisk wpisujących się w jego problematykę wymaga od naukowca podejścia interdyscyplinarnego.

Na zachodnich uniwersytetach bezpieczeństwo już od dłuższego czasu jest obszarem badawczym dyscypliny naukowej, czy też dyscypliny wiedzy akademickiej, zwanej *security studies*, które w ujęciu historycznym stanowią jeden z kluczowych działów nauki o stosunkach międzynarodowych². Jednak naukowcy zajmujący się problematyką bezpieczeństwa coraz wyraźniej akcentują potrzebę wyprowadzenia studiów bezpieczeństwa z obszaru nauki o stosunkach międzynarodowych. Chociażby dlatego, że bezpieczeństwo to coś więcej niż wypadkowa powiązań i relacji zachodzących pomiędzy

1 Uchwała Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 28 stycznia 2011 r. zmieniająca uchwałę w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych (M.P. nr 14, poz. 149) oraz rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych (Dz.U. nr 179, poz. 1065).

2 P.D. Williams, *Badania bezpieczeństwa. Wprowadzenie* [w:] P.D. Williams (red.), *Studia bezpieczeństwa*, Kraków 2012, s. 2–3.

państwami czy instytucjami międzynarodowymi – pomimo że ten wymiar także ma istotny wpływ na funkcjonowanie systemów bezpieczeństwa. Dobrym przykładem świadczącym o zakorzenieniu postrzegania bezpieczeństwa w perspektywie relacji międzynarodowych jest struktura administracji państwowej Stanów Zjednoczonych, gdzie kompetencje Doradcy ds. Bezpieczeństwa Narodowego częściowo nakładają się z zakresem uprawnień Sekretarza Stanu³, czyli uprawnień w zakresie kierowania polityką zagraniczną.

W podejściu przyjętym w 2011 r. przez Centralną Komisję do Spraw Stopni i Tytułów oraz przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, w ramach nauk o bezpieczeństwie znajdzie się miejsce zarówno dla obszarów badawczych typowych dla pierwotnego zakresu badawczego security studies, ale z drugiej strony ontologia nauk o bezpieczeństwie zdaje się umożliwiać rozwój w ramach tej dyscypliny całej gamy innych podejść, które z czasem mogą być określone jako subdyscypliny nauk o bezpieczeństwie. Ze względu na dziedzinę nauk społecznych, do których nauki o bezpieczeństwie się zaliczają, szczególnie relacja będzie je łączyć z socjologią, która oferuje przetestowany empirycznie oraz ugruntowany teoretycznie aparat pojęciowy. W ramach rozwoju socjologii, na gruncie tej dyscypliny naukowej, udało się także rozpoznać określone mechanizmy społeczne, które mają bezpośredni związek z instytucjonalizacją i funkcjonowaniem systemów bezpieczeństwa.

W związku z powyższym warto spróbować udzielić odpowiedzi na dwa istotne pytania: Co powoduje, że bezpieczeństwo wchodzi w obszar zainteresowania socjologów? Dlaczego socjologia bezpieczeństwa może być rozpatrywana jako subdyscyplina z obszaru nauk o bezpieczeństwie a nie wyłącznie jako subdyscyplina socjologiczna?

Z punktu widzenia socjologii bezpieczeństwo jest kluczowym elementem życia społecznego, który zapewnia równowagę społeczną. Socjologowie zwracają uwagę, że bezpieczeństwo ma przede wszystkim charakter subiektywny, jest konstruowane przez aktorów ze względu na ich własne oczekiwania i interesy, ale odnosi się także do konkretnych okoliczności o charakterze obiektywnym – zjawisk, struktur i procesów społecznych. Określony stopień poczucia bezpieczeństwa jednostek i całych zbiorowości jest niezbędny do prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa. Kiedy w społeczeństwie poczucie bezpieczeństwa – ekonomicznego, bądź szerzej rozumianego, publicznego – spada do poziomu granicznego (który nie jest jednoznacznie zdefiniowany),

3 Por. Z. Brzeziński, *Cztery lata w Białym Domu. Wspomnienia*, Warszawa 1990, s. 52–58.

powstaje chaos, anomia, wybuchają rewolucje, a obowiązujące normy życia społecznego są zawieszane. Taką sytuacją jest m.in. wojna, która cechuje się permanentnym zagrożeniem życia i zdrowia wszystkich obywateli (tak w ujęciu subiektywnym, jak i obiektywnym). Bezpieczeństwo i jego percepcja istotnie przyczyniają się do zmiany społecznej, wpływają na kształt struktur i systemów bezpieczeństwa oraz pozostałych systemów społeczeństwa. Dotyczy to nie tylko bezpieczeństwa fizycznego, ochrony na płaszczyźnie militarnej i porządku publicznego, ale także bezpieczeństwa ekonomicznego czy obywatelskiego, związanego z prawami i wolnościami przysługującymi każdemu obywatelowi państwa demokratycznego.

Bezpieczeństwo to stan braku zagrożenia, albo poczucia braku zagrożenia – względnie jego niskiego poziomu. Zagrożenie to strach, a strach to najbardziej pierwotny i skuteczny motywator ludzkich działań. Z punktu widzenia psychologii, bezpieczeństwo jest podstawową potrzebą każdej jednostki⁴, konieczność jej zaspokojenia – w skali grup społecznych, szerszych zbiorowości, bądź całych społeczeństw – może prowadzić do gwałtownych i nieprzewidywanych działań i zjawisk. Bezpieczeństwo jest zawsze rozpatrywane i analizowane przez ludzi w konkretnym kontekście, chociaż bardziej pasuje tutaj liczba mnoga – kontekstach społecznych. Posiada dwa zasadnicze składniki: gwarancje nienaruszalnego przetrwania podmiotu oraz swobodę jego rozwoju⁵. Bezpieczeństwo to również wartość, ceniona i wpływająca na ludzkie zachowania praktycznie na każdym poziomie.

W wąskim ujęciu bezpieczeństwo ma głównie wymiar militarny, kojarzony z obronnością, w rozumieniu szerokim dotyczy z kolei obrony konkretnych wartości (ideologii, dobrobytu, niezależności) oraz odwołuje się do zaspokajania takich potrzeb jak przetrwanie, istnienie, tożsamość, całość⁶. Bezpieczeństwo wchodzi w relację z ładem i porządkiem społecznym, jest niezbędne do osiągnięcia równowagi społecznej (equilibrium). Relacja ta opiera się na założeniu sprzężenia zwrotnego, gdyż bezpieczeństwo zarazem warunkuje i jest warunkowane przez ład, równowagę, czy porządek społeczny. Stanowi

4 Por. A. Korwin-Szymanowska, *Psychospołeczne aspekty poczucia bezpieczeństwa* [w:] *Bezpieczeństwo jako wartość*, Kraków 2010, s. 29–46.

5 J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996, s. 19.

6 D. Bitous-Szrejder, O. Nowaczyk, *Metodologia bezpieczeństwa narodowego* [w:] J. Maciejewski (red.), *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Wrocław 2001, s. 9–10.

fundamentalną okoliczność niezbędną do ukonstytuowania się organizacji społecznej⁷.

Socjologia zajmuje się bezpieczeństwem w dwóch podstawowych wymiarach, w których może być ono definiowane jako: 1) fakt społeczny, albo 2) system społeczny. W pierwszym wymiarze, idąc za Emilem Durkheim'em, powiemy, że bezpieczeństwo to fakt społeczny, który „(...) poznaje się po sile zewnętrznego przymusu, jaki wywiera lub jest w stanie wywierać na jednostki; obecność tej siły poznaje się z kolei bądź po istnieniu jakiejś określonej sankcji, bądź po oporze, jaki fakt stawia każdemu przedsięwzięciu indywidualnemu, które zmierza do zadania mu gwałtu”⁸.

Bezpieczeństwo rządzi się swoimi prawami, odnosi się do specjalnych środków zaradczych, instrumentów politycznych, w wyniku których może dojść do zawieszenia powszechnych reguł społecznych (np. praw obywatela, czy zasady transparentności itp.). Nawiązuje do systemu wartości, w którym stanowi wartość najwyższą i najbardziej pożądaną.

Z drugiej strony z bezpieczeństwem nierozzerwalnie powiązane jest pojęcie systemu społecznego, które bezpośrednio odnosi się do konkretnych koncepcji socjologicznych, a nawet szerzej – koncepcji pojmowania i rozumienia zjawisk społecznych. Systemy bezpieczeństwa to właśnie przedmiot nauk o bezpieczeństwie, co powoduje, że subdyscyplina jaką jest socjologia bezpieczeństwa znajduje się na przecięciu socjologii oraz nauk o bezpieczeństwie, tak jak socjologia prawa jest zarówno przedmiotem rozważań z obszaru nauk prawnych, jak i samej socjologii.

Socjologia bezpieczeństwa zajmuje się badaniem współczesnych systemów bezpieczeństwa kładąc duży nacisk na ich instytucjonalizację, rozumianą jako wyłanianie się, artykułowanie i utrwalanie struktur normatywnych, czyli reguł społecznych: wzorów, norm i wartości⁹, związanych z bezpieczeństwem. W zakres zainteresowania socjologii bezpieczeństwa wchodzić będą także relacje i powiązania pomiędzy poszczególnymi strukturami odpowiedzialnymi za zapewnianie bezpieczeństwa, tj. elementami systemu bezpieczeństwa. O potencjale instytucjonalnym całych systemów bezpieczeństwa, jak i ich poszczególnych segmentów stanowi prawo, moralność, zwyczaje oraz podkultury organizacyjne. Takie podejście sugeruje, aby analizując komponenty systemów bezpieczeństwa i relacje, powiązania pomiędzy nimi, koniecznie wyjść poza

7 Por. E. Moczuk, *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa lokalnego*, Rzeszów 2009, s. 14.

8 E. Durkheim, *Zasady metody socjologicznej*, Warszawa 1979.

9 P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2003, s. 432.

same służby mundurowe. Chodzi konkretnie o uchwycenie wpływu otoczenia społecznego na system bezpieczeństwa, przepływu zasobów stanowiących o jego potencjale, które są pozyskiwane od innych systemów społeczeństwa i dystrybuowane w obszarze samego systemu bezpieczeństwa. Niebagatelną rolę odgrywa tutaj cywilne zwierzchnictwo nad systemami bezpieczeństwa. Poza tym na pierwszy plan wysuwają się także obszary polityki oraz gospodarki jako podstawowe sfery rzeczywistości społecznej, których przedstawiciele wchodzi w relacje z systemem bezpieczeństwa, a nawet stanowią ich trzon – np. żołnierze i cywilni pracownicy resortu obrony narodowej, albo przedsiębiorcy zaliczani do tych o szczególnym znaczeniu dla bezpieczeństwa i obronności państwa – zwłaszcza z polskiego przemysłu zbrojeniowego. W związku z tak zdefiniowanym obszarem badawczym socjologii bezpieczeństwa, który jest ujęty przedmiotowo i odwołuje się do szeroko rozumianych systemów bezpieczeństwa, będzie ona korzystać z podejść właściwych takim ugruntowanym już subdyscyplinom socjologicznym, jak socjologia gospodarki, socjologia polityki, socjologia prawa czy socjologia wojska. Bezpieczeństwo analizowane jako stan, fakt, a w końcu jako proces społeczny, ogniskuje różne podejścia socjologiczne, które składają się na jej wymiar ontologiczny (czyli struktury problemu badawczego), wymiar metodologiczny (postępowania badawczego), oraz wymiar epistemologiczny (rezultatów)¹⁰.

Systemy bezpieczeństwa jako systemy społeczne

W połowie XX wieku, w związku z rozważaniami nad istotą społeczeństwa, socjologowie wprowadzili w miejsce metafory organizmu pojęcie systemu społecznego. Porównanie do organizmu towarzyszyło socjologii od początków jej akademickiej instytucjonalizacji. Już August Comte uważał, że społeczeństwo (jak organizm biologiczny) jest złożoną i nieredukowalną do swoich części składowych całością¹¹. Z kolei w systemie społecznym uczestniczą już nie tyle konkretne jednostki, co zróżnicowane pozycje społeczne lub związane z nimi role¹². Przez system społeczny można rozumieć pojedyncze instytucje, bądź całe segmenty i rodzaje struktur. Struktury bezpieczeństwa państwa, takie

10 Patrz: M. Ciesielski, *Co to jest socjologia bezpieczeństwa (publicznego)?* [w:] G. Bryda (red.), *Światy i konteksty społeczne. Krakowskie Spotkania Socjologiczne*, t. II, Kraków 2011.

11 J. Szacki, *Historia myśli socjologicznej*, Warszawa 2002, s. 254–255.

12 P. Sztompka, *Socjologia...*, s. 30.

jak wojsko, polityka, pozostałe służby dyspozycyjne oraz gospodarka mogą być analizowane jako jeden system społeczny, w ramach którego poszczególni aktorzy (osoby oraz instytucje) wykonują przypisane do ich pozycji i wzajemnie uzupełniające się funkcje. Z systemów można wyodrębnić sieci relacji i powiązań, a następnie szukać pewnych prawidłowości¹³. Warto zwrócić uwagę, że pojęcie systemu uległo generalizacji i relatywizacji¹⁴, a ujęcie systemowe próbowano zastosować również do mniejszych układów w ramach społeczeństwa. Dla systemów społecznych właściwa jest świadomość jednostek ludzkich wypełniających poszczególne role i zajmujących określone pozycje oraz to, że ich własne cele mogą się różnić od celów systemu jako całości¹⁵.

Autorem, który starał się dotrzeć do podstawowych zasad funkcjonowania poszczególnych sektorów społeczeństwa, aby ukazać złożoność ich wzajemnych powiązań, był amerykański socjolog Talcott Parsons¹⁶. W 1951 roku ukazała się jego książka *The Social System* opisująca system społeczny jako zinstytucjonalizowane wzory interakcji określane przez układy wartości, przekonań, norm oraz innych idei rozumianych jako system kulturowy. Punktem wyjścia teorii Parsonsa jest normatywna organizacja statusów – ról¹⁷. Inaczej mówiąc, teoria systemu społecznego tego autora skupia się na zjawiskach instytucjonalizacji wzorów orientacji wartościujących w rolach¹⁸. Systemy społeczne są nierozzerwalnie połączone z działaniem i wpisują się w schemat o charakterze relacyjnym. Działania są zorientowane na inne podmioty, mają znaczenie motywacyjne dla indywidualnego podmiotu lub zbiorowości. Stąd też ciągłe nawiązywanie Parsonsa do wcześniejszych dzieł *Structure of Social Action* i *Toward a General Theory of Action*. Działanie składa się bowiem nie tylko z reakcji na bodźce sytuacyjne, ale także z rozwijania przez podmiot całego systemu oczekiwań względem różnych obiektów sytuacji. System społeczny może też być jednym z trzech aspektów ustrukturyzowania systemu działania, dwa pozostałe to system osobowości i system kulturowy. Pierwszy odwołuje się do podmiotów indywidualnych, drugi jest wbudowany w ich działanie¹⁹. Każdy

13 Ibidem.

14 P. Sztompka, *Logika analizy funkcjonalnej w socjologii i antropologii społecznej* [w:] S. Nowak (red.), *Metodologiczne problemy teorii socjologicznych*, Warszawa 1971, s. 219.

15 M. Ziółkowski, *Teoria systemu i funkcjonalizm* [w:] A. Jasińska-Kania, L.M. Nijakowski, J. Szacki, M. Ziółkowski (red.), *Współczesne teorie socjologiczne*, t. I, Warszawa 2006, s. 263.

16 Por. M. Kaczmarczyk, *System społeczny a dylematy działania*, t. VII, Kraków 2009, s. IX.

17 J.H. Turner, *Struktura teorii socjologicznej*, Warszawa 2005, s. 36–37.

18 T. Parsons, *System społeczny*, Kraków 2009, s. 5.

19 Ibidem, s. 9–11.

z trzech systemów (społeczny, osobowości oraz kulturowy) należy rozważać jako niezależny rodzaj organizacji elementów systemu działania, który jest niezbędnym pozostałym. Inaczej mówiąc, bez kultury i osobowości nie istniałby system społeczny.

Nauki o bezpieczeństwie – jak już wcześniej wskazano – zajmują się badaniem współczesnych systemów bezpieczeństwa zarówno w ujęciu militarnym, jak i niemilitarnym. Socjologia bezpieczeństwa, korzystając z dorobku teorii socjologicznej, daje odpowiednią podbudowę naukom o bezpieczeństwie systematyzując pewien katalog pojęciowy właściwy dla nauk społecznych. Bez względu na to czy bezpieczeństwo będziemy rozpatrywać jako termin socjologiczny, prawny, ekonomiczny, czy politologiczny, to w każdym z tych obszarów naukowych będziemy mieli do czynienia z uniwersalnymi mechanizmami społecznymi, które definiują systemy bezpieczeństwa. Do funkcjonowania każdego systemu – nie tylko społecznego – niezbędne są zasoby umożliwiające mu przetrwanie i reprodukcję. Każdy rozwinięty system wymaga zasobów, które wykraczają poza cechy, które są mu dostępne. Zasoby – stosowane jako środki do osiągnięcia jakiegoś przyszłego celu – stanowią przedmioty posiadania przeznaczone do produkcji dalszych pożytków²⁰. Z kolei „(...) regulacja praw do zasobów lub dostępu do nich oraz możliwości nabywania tych praw drogą wymiany jest zatem innym fundamentalnym problemem funkcjonowania relacyjnego systemu orientacji instrumentalnej”²¹.

Przedmiot posiadania (zasób, produkt) jest wynikiem kooperacji wielu indywidualnych podmiotów. Kooperacja jest powiązaniem działalności, której wynikiem jest jednostkowa całość, która może stać się częścią procesu wymiany. System relacji kooperatywnych można nazwać organizacją²². W tym przypadku organizacją systemu bezpieczeństwa. Na system bezpieczeństwa państwa składa się całość sił (podmiotów), środków i zasobów przeznaczonych przez państwo do realizacji zadań w dziedzinie bezpieczeństwa, odpowiednio do tych zadań zorganizowana (w podsystemy i ogniwa), utrzymywana i przygotowywana²³. System bezpieczeństwa składa się z podsystemów (systemów) kierowania oraz powiązanych ogniów wykonawczych, w tym operacyjnych

20 W przypadku wojska i przemysłu zbrojeniowego: Know-how, wyposażenie, uzbrojenie itp.

21 T. Parsons, *System...*, s. 60 i 61.

22 Ibidem.

23 *Biała księga bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2013, s. 36.

(obronny i ochronny) i wsparcia (społeczny i gospodarczy)²⁴. Kluczowe znaczenie dla funkcjonowania systemu bezpieczeństwa państwa mają służby mundurowe²⁵ oraz ich cywilni zwierzchnicy, którzy kształtują bieżącą koncepcję i długoterminową strategię działania. W celu zrealizowania poszczególnych zadań, służby dyspozycyjne (w tym armia), jak i pozostałe ogniwa systemu bezpieczeństwa państwa, korzystają z różnego rodzaju zasobów: osobowych, finansowych, materialnych (materiałowych) oraz informacyjnych. Przede wszystkim jednak korzystają z sankcjonowanych przez prawo zasobów politycznych, które są bezpośrednio powiązane z władzą (pozwalają uczestniczyć w jej sprawowaniu). Odpowiedni poziom zasobów politycznych pozwala na efektywne sprawowanie władzy w ramach danego systemu bezpieczeństwa oraz w relacji z jego otoczeniem. Zasoby polityczne są generowane w wyniku tworzenia i stosowania prawa, czyli są pochodną konstrukcji aktów prawnych legitymizujących relacje władzy i dających odpowiednie instrumentarium do jej sprawowania. W praktyce, za pośrednictwem władzy i prawa, możliwe jest regulowanie procesu dystrybucji zasobów niezbędnych do funkcjonowania wojska, polityki i gospodarki, a także kształtowanie koniecznych powiązań strukturalnych w ramach systemu bezpieczeństwa państwa.

Struktura systemów bezpieczeństwa jako przedmiot badań socjologii bezpieczeństwa

Na szczególną uwagę badaczy współczesnych systemów bezpieczeństwa zasługuje pięć obszarów, na których opiera się ich funkcjonowanie, a które są jednocześnie związane z przepływem i charakterystyką poszczególnych rodzajów zasobów konstytuujących systemy bezpieczeństwa: 1) niejawnosc zasobów informacyjnych; 2) nieprzejrzystosc zasobów personalnych; 3) przepływy zasobów finansowych; 4) funkcjonowanie przemysłu zbrojeniowego i infrastruktury krytycznej (czyli własności zasobów materiałowych systemów bezpieczeństwa); 5) aktywnosc zagranicznych firm zbrojeniowych jako przykładu wpływu podmiotów zewnętrznych na krajowy system bezpieczeństwa.

24 Ibidem.

25 W literaturze socjologicznej mówi się częściej o *grupach dyspozycyjnych*, kładąc nacisk na ciągłą gotowość aktorów do realizowania przypisanych im zadań z obszaru bezpieczeństwa państwa – por. J. Maciejewski (red.), *Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego*, Wrocław 2006.

Mówiąc o zasobach osobowych systemu bezpieczeństwa państwa (w tym podsystemu wsparcia gospodarczego), w dużym uproszczeniu można wskazać, że o ich kształcie i charakterze decydują przeważnie służby (wojsko, policja, straż graniczna, służby specjalne) oraz państwowe i prywatne firmy realizujące zadania na rzecz bezpieczeństwa państwa. Zasoby materialne są pozyskiwane oraz uzupełniane głównie przez gospodarkę (przede wszystkim koncerny zbrojeniowe). Zasoby informacyjne przepływają kanałami łączącymi służby dyspozycyjne (ogólnie) między sobą nawzajem, a także w ramach ich własnych struktur. Są również konsekwencją powiązań, jakie łączą służby z obszarem polityki, biznesu, mediów oraz nauki. Natomiast zasoby polityczne w największym stopniu determinują potencjał wszystkich służb dyspozycyjnych i pozostałych ogniw systemu bezpieczeństwa, przekładając się na praktyczny wymiar bezpieczeństwa państwa i obywateli.

Wszystkie mechanizmy sterujące opisanymi powyżej relacjami, polegającymi głównie na dystrybucji zasobów, zależą od, po pierwsze, potencjału instytucjonalnego będącego konsekwencją charakteru struktur systemu politycznego państwa. Po drugie natomiast, od kształtu regulacji prawnych sterujących przepływem zasobów pomiędzy poszczególnymi elementami systemu bezpieczeństwa, a także pomiędzy tym systemem a jego otoczeniem zewnętrznym. W tym kontekście kluczowa jest analiza drugiego z wyżej wymienionych czynników, czyli regulacji prawnych. Nauki o bezpieczeństwie, w tym wykorzystując socjologię bezpieczeństwa, powinny być m.in. nastawione na identyfikowanie konkretnych dziedzin systemu prawa wykorzystywanych przez aktorów do tworzenia i petryfikowania powiązań, ze szczególnym uwzględnieniem relacji patologicznych – m.in. osłabiających zdolność bojową armii, czy prowadzących do dysfunkcji systemu bezpieczeństwa państwa. Chodzi nie tyle o krytykę, czy też dezawuowanie poszczególnych aktów normatywnych, ale istotne jest wskazanie i podkreślenie konsekwencji, które wynikają z obowiązujących przepisów prawa. Tutaj socjologia bezpieczeństwa będzie wykorzystywać dorobek socjologii prawa.

System bezpieczeństwa państwa jest zbudowany na trzech filarach: siłach zbrojnych, cywilnych zwierzchnikach-kierownictwie (system polityki reprezentowany przez resorty obrony narodowej, spraw wewnętrznych oraz inne ośrodki władzy politycznej), oraz systemie gospodarki reprezentowanym przez przemysł obronny/zbrojeniowy. Podstawowe relacje, jakie występują pomiędzy armią a polityką i gospodarką bezpośrednio przekładają się na wydolności całego systemu bezpieczeństwa państwa. Charakter interakcji łączących aktorów tych obszarów życia społecznego determinuje zarówno

wizerunek, jak i faktyczny kształt administracji państwowej oraz ekonomiki w kontekście bezpieczeństwa, kreowanych przez bieżącą pozycję sił zbrojnych. Nie zawsze zdajemy sobie sprawę z trywialnej prawidłowości, że charakter i sposób oddziaływania, zwłaszcza na siły zbrojne, oraz możliwość ich kontroli odbijają się na naszym realnym bezpieczeństwie.

Ustrój demokratyczny daje społeczeństwu wiele instrumentów, które można wykorzystać do kontrolowania władzy, są to m.in. regularne wybory, możliwość stowarzyszania się, powszechne i niezawisłe sądy czy też działalność mediów. We wszystkich demokracjach świata jest jednak pewien obszar, którego reguły bezpośredniej kontroli obywatelskiej nie dotyczą, są zawieszane albo zmodyfikowane. Jest to obszar bezpieczeństwa państwa. Obszar nieprzejrzysty i tajemniczy dla zwykłych obywateli, a przez to narażony na pewne zagrożenia, natomiast powiązani z nim aktorzy przeważnie noszą mundury. Głównym i najważniejszym elementem każdego systemu bezpieczeństwa państwa zawsze jest armia.

Do zakresu badań empirycznych, którym powinna zajmować się socjologia bezpieczeństwa należy zaliczyć: 1) służby dyspozycyjne – takie jak wojsko, policja, służby specjalne; 2) systemy bezpieczeństwa oraz relacje pomiędzy jego elementami; 3) problematykę komunikacji w systemach bezpieczeństwa – niejawności informacji; 4) formy przestępczości najmocniej osłabiające bezpieczeństwo publiczne; 5) zagrożenia asymetryczne; 6) systemy aksjonormatywne i ich segmenty (zwłaszcza prawo, moralność i zwyczaje), jako czynniki bezpieczeństwa kształtujące i przez bezpieczeństwo kształtowane; 7) wymiar socjalny bezpieczeństwa publicznego oraz instytucje z nim związane; 8) relacje pomiędzy systemem bezpieczeństwa a systemami polityki i gospodarki; 9) jawne i ukryte grupy interesu wpływające na stan bezpieczeństwa publicznego (np. wyższe kadry oficerskie poszczególnych służb, związek zawodowy policjantów, najemne armie, politycy, przedstawiciele sektora zbrojeniowego, ale również przedstawiciele firm farmaceutycznych czy prywatnych agencji ochrony); 10) bezpieczeństwo jako problem społeczny – w tym proces definiowania konkretnych kwestii bezpieczeństwa; 11) programy i polityki publiczne zwiększające bezpieczeństwo; 12) ruchy społeczne²⁶.

Na chwilę obecną można wskazać, że socjologia bezpieczeństwa wykorzystuje cztery podstawowe podejścia teoretyczne²⁷, które jednocześnie stanowią jej wkład do szeroko rozumianych nauk o bezpieczeństwie.

Pierwsze podejście to koncepcja teorii bezpieczeństwa państwa socjalnego Niklasa Luhmanna²⁸, który wskazuje na proces inkluzji politycznej, związanej z bezpieczeństwem socjalnym, ale także z bezpieczeństwem ogólnie oraz towarzyszącymi procesami jurydykacji i racjonalizacji życia społecznego, a także niebezpieczeństwa totalizacji i infantyilizacji²⁹. Jednak Niklas Luhmann oferuje socjologii bezpieczeństwa nie tylko swoją teorię bezpieczeństwa państwa socjalnego, ale przede wszystkim jest on twórcą kierunku zwanego teorią systemów autopojetycznych, która pozwala wychwycić pewne mechanizmy właściwe dla współczesnych systemów bezpieczeństwa oraz dla ich styku z otoczeniem społecznym. Wykorzystując dorobek filozofii fenomenologicznej Luhmann położył bowiem mocny nacisk na relację system–środowisko (otoczenie społeczne), gdzie poszczególne funkcjonalne systemy cząstkowe całego społeczeństwa permanentnie się do siebie odnoszą wykorzystując informacje czerpane z dotychczasowych wzajemnych oddziaływań, koncentrując się na wiedzy w jaki sposób skutecznie działać w danym otoczeniu i jak osiągać własne cele. Podstawowym celem systemu jest przetrwanie, możliwe dzięki zdolności dostosowania się do warunków zewnętrznych oraz ciągłemu odróżnianiu się od otoczenia. System według Luhmanna jest autoreferencyjny, czyli sam konstytuuje elementy, jednostki funkcjonalne, z których się składa. Niemiecki teoretyk w swojej koncepcji odwołuje się też do konstruktywizmu³⁰, w ramach którego istnienie systemów społecznych musi być stwierdzone przez obserwatora – którym jest sam system. W miejsce klasycznej dla funkcjonalizmu różnicy pomiędzy całością i częścią, u Luhmanna uwaga jest skoncentrowana właśnie na różnicowaniu systemu od otoczenia. System jednak odnosi się do otoczenia, a jego tożsamość jest budowana w opozycji do środowiska.

Luhmann podkreślał, że w przypadku niewystarczającego wyodrębnienia się systemu od otoczenia społecznego będziemy mieli do czynienia z osłabieniem możliwości osiągnięcia jego celów. Granice pełnią podwójną funkcję –

27 Por. D. Biłous-Szrejder, O. Nowaczyk, *Metodologia...*, s. 12.

28 N. Luhmann, *Teoria polityczna państwa bezpieczeństwa socjalnego*, Warszawa 1994.

29 „Inkluzja oznacza objęcie wszystkich członków społeczeństwa skutkami działania poszczególnych systemów funkcjonalnych (...)”, G. Skąpska, *Prawo a dynamika społecznych przemian*, Kraków 1991, s. 36.

30 W jego własnym ujęciu nawet radykalnego konstruktywizmu.

oddzielania oraz łączenia systemu i środowiska. Dla badania systemów bezpieczeństwa oraz występujących w nich powiązań szczególnie ważne jest spostrzeżenie Luhmanna mówiące, że „jeśli granice są ostro zdefiniowane, to elementy muszą być przypisane albo do systemu, albo do jego środowiska. Relacje natomiast mogą istnieć także między systemem a środowiskiem. Granica oddziela więc elementy, niekoniecznie jednak relacje. Oddziela ona zdarzenia, ale nie blokuje relacji przyczynowych”³¹.

Luhmann podkreślał konieczność jasnego wytyczenia granic pomiędzy systemami, granic, które nie są jednak barierami w nawiązywaniu i podtrzymywaniu relacji, ale które będą miały całkowicie inny charakter w każdym systemie bezpieczeństwa. Systemy bezpieczeństwa są bowiem systemami o bardzo ekspansywnym charakterze, ponieważ dążą do częściowego podporządkowania sobie pozostałych systemów społeczeństwa³². W ujęciu niemieckiego teoretyka systemy dążą do poszerzenia swoich granic i włączenia nowych obszarów.

Systemy bezpieczeństwa poszczególnych państw z całą pewnością są najbardziej zamkniętymi systemami społeczeństwa w wymiarze operacyjnym. Mocno odróżniają się w relacjach od otoczenia społecznego – tutaj przykładem jest chociażby noszenie mundurów przez żołnierzy i innych przedstawicieli służb mundurowych, którzy w ten sposób, już w chwili nawiązywania interakcji z aktorami innych systemów, akcentują swoją przynależność systemową.

Spółeczeństwo, funkcjonując jako całość, wyraźnie nakreśla i chroni swoje granice ze środowiskiem zewnętrznym, organizując w tym celu m.in. wojsko, oraz własny system bezpieczeństwa – wykorzystując do tego administrację państwową. W ramach samego systemu bezpieczeństwa możemy wyróżnić inne podsystemy, które kierują się tymi samymi zasadami autopojetyczności. Przede wszystkim chodzi tutaj o siły zbrojne, które będąc samodzielnym systemem, w celu dokonania własnej reprodukcji będą się koncentrować na innych rodzajach zagrożeń, z którymi mogą się spotkać w ramach danego społeczeństwa. Armia – tak jak inne ogniwa systemu bezpieczeństwa – musi rywalizować o zasoby niezbędne do funkcjonowania i realizacji właściwych sobie zadań. W relacjach międzysystemowych zachodzących na styku systemu bezpieczeństwa z otoczeniem społecznym pojawiają się zagrożenia ekonomiczne

31 N. Luhmann, *Systemy społeczne. Zarys ogólnej teorii*, Kraków 2007, s. 34.

32 Przykładem takiego ekspansywnego mechanizmu przez 1989 r. było wprowadzenie w Polsce stanu wojennego i podporządkowanie wszystkich reguł życia społecznego pod system wojska, czy szerzej – właśnie system bezpieczeństwa.

(niedobór zasobów finansowych) – typowe dla systemu gospodarki – albo zagrożenia sprawowania władzy i podejmowania decyzji – właściwe polityce (niedobór zasobów politycznych). Stąd też bezpieczeństwo, tak jak prawo, władza czy pieniądź, jest medium uniwersalnym. System bezpieczeństwa, w ramach którego znajduje się wojsko, ale także i przemysł zbrojeniowy, odpowiada za ochronę interesów całego społeczeństwa – czyli najszerzej płaszczyzny identyfikacji pozostałych systemów funkcjonalnych – zabezpiecza granice i umożliwia jego reprodukcję, co pośrednio wpływa na bezpieczeństwo wszystkich innych systemów. Najważniejszym procesem systemów społecznych jest komunikacja. W jej wyniku produkowane są ich poszczególne elementy składowe. Autor „Systemów społecznych”, nawiązując do Parsonsa, mówi o rozwoju symbolicznie zgeneralizowanych mediów komunikacji, do najważniejszych z nich zalicza prawo, obok pieniądza i władzy.

Prawo jest szczególnym rodzajem komunikacji co powoduje, że podlega właściwym jej prawidłowościom. To w komunikacji właśnie muszą być transponowane fakty i normy. Jak zwraca uwagę Jan Winczorek, takie stanowisko Luhmanna jest redukcjonistyczne – ponieważ opiera się na sprowadzaniu zjawisk normatywnych do zjawisk innego rodzaju³³. Jednak badając systemy bezpieczeństwa zawsze wychodzimy od analizy aktów prawnych stanowiących o zakresach funkcjonowania poszczególnych instytucji bezpieczeństwa. Za każdą normą prawną kryją się określone cele i wartości, oraz funkcje jawne i ukryte. Stąd też tak istotne jest podejście wykorzystujące analizę prawa, w celu określenia funkcjonalności badanego systemu bezpieczeństwa.

Drugie podejście teoretyczne wykorzystywane w socjologii bezpieczeństwa to koncepcja badań nad bezpieczeństwem narodowym proponowana przez Zdzisława Zagórskiego (również socjologa), odnosząca się do ładu wewnątrzspołecznego, organizującego relacje pomiędzy społeczeństwem, narodem a państwem w otoczeniu zewnętrznym³⁴. Zdzisław Zagórski pisząc o socjologii bezpieczeństwa wskazywał na możliwość podjęcia w jej ramach takich tematów, jak specyficzne role segmentów społeczeństwa, przede wszystkim grup powołanych na rzecz szeroko rozumianej obsługi bezpieczeństwa

33 J. Winczorek, *Niklas Luhmann – nowoczesna socjologia prawa* [w:] J. Zajadło (red.), *Przyszłość dziedzictwa*, Gdańsk 2008. Por. także: J. Winczorek, *Niklas Luhmann jako socjolog prawa*, „Rubikon” 2004, nr 1–4.

34 Z. Zagórski, *Wojsko, naród i społeczeństwo w toku polskiej transformacji i integracji europejskiej* [w:] T. Leczykiewicz, Z. Zagórski (red.), *Wojsko w badaniach społecznych*, Wrocław 1998, s. 41–54.

społecznego. Chodzi o role rozmaitych grup dyspozycyjnych policji, wojska, strażaków, ochroniarzy, ratowników, dyplomatów, szpiegów i in., a także pracowników służb socjalnych i zdrowotnych. W tym obszarze dochodzi do częściowego nakładania się na siebie socjologii bezpieczeństwa z socjologią grup dyspozycyjnych – również rozwijaną przez wrocławski ośrodek socjologiczny. Ponadto Zagórski zwraca uwagę także na subiektywne i obiektywizowane sposoby postrzegania zagrożeń i ryzyka, które wchodzą w relacje z rozmaitymi układami i sytuacjami społecznymi, stabilizującymi ład i poczucie bezpieczeństwa grupowego. Innym tematem właściwym dla socjologii bezpieczeństwa jest aktywność ruchów społecznych, związanych z bezpieczeństwem³⁵.

Trzecie podejście to konstruktywizm (lub konstrukcjonizm). Niniejsze stanowisko teoretyczne jest popularne w socjologii problemów społecznych, ponieważ wskazuje, że podstawową właściwością rzeczywistości społecznej są wyobrażenia oraz przekonania na temat zjawisk społecznych, które same w sobie są nasycone znaczeniami i symboliczną wiedzą. Chodzi o subiektywizację konkretnych zdarzeń i mechanizmów, przez co pewne wyobrażenia i postrzegania stają się realne, rzeczywiste³⁶. Duży wkład do konstruktywizmu wnosi językoznawstwo, a sam język jest podstawowym instrumentem tworzenia ram rzeczywistości społecznej. Konstruktywizm jest wartościową koncepcją wykorzystywaną w socjologii bezpieczeństwa nie tylko dlatego, że samo bezpieczeństwo jest jednocześnie podstawowym problemem społecznym³⁷ – a raczej poszczególne zagrożenia wpływające na jego obniżenie – ale konstruktywizm kładzie nacisk na dynamikę tworzącej się oraz odtwarzanej rzeczywistości, na pewne procesy, które opierają się na kreowaniu przez kluczowych aktorów schematów interpretacyjnych bezpośrednio przekładających się na obiektywne konsekwencje dla systemów społecznych w tym systemów bezpieczeństwa. W proces konstruowania konkretnych ram, obszarów bezpieczeństwa wplatają się wartości oraz interesy reprezentowane i artykułowane przez różne jednostki, w celu przedstawienia społecznej diagnozy takiego stanu rzeczy – czyli zdefiniowania źródeł zagrożeń, często wskazania winnych (personalnie) takiego stanu rzeczy, a na koniec zaprezentowania autorskich środków i metod zaradczych. W takim przypadku zawsze pojawiają się

35 Z. Zagórski, *Socjologia bezpieczeństwa. O potrzebie nowej subdyscypliny?* [w:] T. Leczykiewicz, Z. Zagórski (red.), *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Wrocław 1999, s. 16.

36 Por. K. Frysztacki, *Socjologia problemów społecznych*, Warszawa 2009, s. 57.

37 A konstruktywizm jest zakorzeniony w socjologii problemów społecznych – patrz: K. Frysztacki, *Socjologia problemów społecznych*, Warszawa 2009.

pytania o to czyje tak naprawdę interesy, i w imieniu jakich wartości, są podejmowane działania mające na celu wzmacnianie bezpieczeństwa. Konstrukttywizm ułatwia analizę polityk bezpieczeństwa.

Ostatnie, czwarte podejście teoretyczne wykorzystywane w socjologii bezpieczeństwa to koncepcja bezpieczeństwa międzynarodowego Zbigniewa Brzezińskiego, będąca wypadkową analiz prowadzonych na poziomie mega struktur społecznych – chodzi głównie o zjawisko globalnego przebudzenia, które stanowi rezultat zbiorowej aktywności jednostek do tej pory wykluczanych z dyskursu bezpieczeństwa, a które w konsekwencji potrafią doprowadzić do istotnych zmian społeczno-politycznych, przekładających się także na sferę bezpieczeństwa międzynarodowego. Generalnie koncepcja Brzezińskiego jest wykorzystywana także do tłumaczenia wydarzeń, które miały miejsce 11 września 2001 roku i mocno zakorzenia się w naukach o bezpieczeństwie. Podejście Brzezińskiego wynika także ze zmiany układu sił po zakończeniu zimnej wojny oraz z pojawienia się nowych zagrożeń charakteryzowanych, jako ogromna liczba mikroproblemów powstałych w miejsce dominującego egzystencjalnego zagrożenia, charakteryzującego okres zimnowojenny (dwubiegunowego układu sił)³⁸.

Przedstawione powyżej koncepcje teoretyczne są tylko punktem wyjścia do pogłębionych rozważań na temat socjologii bezpieczeństwa jako względnie autonomicznej subdyscypliny nauk o bezpieczeństwie. Subdyscyplina, która nie musi być rozpatrywana wyłącznie jako socjologia szczegółowa, ale jako perspektywa analityczna wykorzystywana w naukach o bezpieczeństwie. Socjologia bezpieczeństwa oferuje nie tylko pewną siatkę pojęciową, ale również dysponuje metodami badawczymi, które pozwalają na zbadanie tych wymiarów bezpieczeństwa, które są typowe dla nauk społecznych.

Bezpieczeństwo jest najważniejszą potrzebą społeczną, którą zaspokajają struktury państwa. Jednostki na podstawie umowy społecznej zrzekają się części przysługujących im praw (do prywatności, do dostępu informacji itp.) na rzecz zorganizowanego systemu nadzorowanego i kierowanego przez państwo. Dlatego badając i analizując systemy bezpieczeństwa podstawowe pytanie dotyczy tego, czy spełniają one swoją funkcję, a jeżeli nie, to w jakich obszarach i dlaczego nie zapewniają oczekiwanego poziomu bezpieczeństwa.

38 W dużym zakresie sposób myślenia, postępowania oraz same instytucje są dalej przystosowane do potrzeb dawnego niebezpieczeństwa – stąd też „wojna z terroryzmem”, por. Z. Brzeziński, B. Scowcroft, *Ameryka i świat: rozmowy o globalnym przebudzeniu politycznym*, Łódź 2009.

W tym zakresie dużą wartość przedstawia analiza funkcjonalna, jako podejście empiryczne. W socjologii mamy do czynienia z relatywnie dużą swobodą wykorzystania analizy funkcjonalnej. Właściwości przedmiotu badań i konkretnych analiz, którymi są systemy społeczne, uniemożliwiają pełną standaryzację pojęć i procedur analitycznych – zresztą nie tylko w kontekście funkcjonalnym. Bez względu na to, czy procedura badawcza ma charakter diagnostyczny, eksploracyjny bądź eksplanacyjny, to przyjęta terminologia, definicje oraz poziom analizy, pozwalają wyodrębnić i uchwycić różne mechanizmy działania społecznego – obojętnie, czy socjolog chce je tylko opisać, czy wyjaśnić. Tym bardziej jeżeli chodzi o badania całych systemów/podsystemów społecznych, co jest właściwe wszystkim naukom społecznym – zwłaszcza socjologii.

Barry Buzan i Richard Little, autorzy dokonujący analizy historycznej systemów międzynarodowych³⁹ sprawnie wychwycili pewne uniwersalne właściwości systemów. Odnieśli się bowiem do trzech kluczowych cech, które stanowią o ich właściwościach i pomagają zrozumieć w jaki sposób powstają, działają oraz ewoluują. Są to: 1) zdolność do interakcji; 2) proces; 3) struktura⁴⁰.

Autorzy zaznaczyli, że nie kto inny, jak właśnie badacz dysponuje swobodą określania poziomu analizy i może go zdefiniować w skali planetarnej, bądź też może jednostką analizy uczynić całe państwo. W prezentowanym podejściu do pojęcia systemu bezpieczeństwa mówimy o dwóch wymiarach: 1) całego systemu oraz jego 2) poszczególnych podsystemach – np. wojska, polityki, gospodarki i służb specjalnych – które wchodzą ze sobą w stałe interakcje, regulowane przede wszystkim przez prawo.

Zdolność do interakcji oznacza możliwości i predyspozycje do wchodzenia w relacje z innymi systemami społeczeństwa, w celu realizacji właściwych sobie funkcji, ale określa również charakter struktury samego systemu i jego elastyczność. W ten sposób jesteśmy w stanie powiedzieć, że system bezpieczeństwa ma bardzo małą zdolność do interakcji, ponieważ opiera się na zasadzie niejawności stanowiącej integralną część procesu zapewnienia bezpieczeństwa – również w wymiarze całego społeczeństwa, w związku z realizowanymi przez system zadaniami. Komunikacja międzysystemowa w obszarze wymiany informacji jest normatywnie ograniczona poprzez ustawę o ochronie informacji niejawnych, która odwołuje się i umożliwia kategoryzowanie informacji ważnych z punktu widzenia bezpieczeństwa, a co za tym idzie, mocno

39 B. Buzan, R. Little, *Systemy międzynarodowe w historii świata*, Warszawa 2011.

40 Ibidem, s. 109–110.

ogranicza ich dystrybucję. Dlatego też interakcje i powiązania systemu bezpieczeństwa z otoczeniem społecznym powinny wynikać z realizacji zadań na rzecz bezpieczeństwa państwa i obywateli, poprzez stałe utrzymywanie zdolności do walki, obrony całego społeczeństwa.

Na drugim krańcu kontinuum, jeżeli chodzi o zdolność do interakcji, znajduje się gospodarka, ponieważ odwołuje się do reguł o charakterze inkluzywnym, uniwersalnym – do zasad wolnego rynku. Zdolność do interakcji jest wypadkową zależności powstałych pomiędzy pozostałymi dwoma cechami systemu, czyli struktury i procesu. Te natomiast wynikają z właściwości systemów aksjonormatywnych rozumianych także jako podsystemy regulacyjne bądź systemy podtrzymywania wzorów. To na nich oparte jest działanie systemu bezpieczeństwa, polityki czy gospodarki. Najważniejszym podsystemem aksjonormatywnym, to znaczy o największym wpływie na życie społeczne – jest prawo.

Zakończenie

Bezpieczeństwo wchodzi w obszar zainteresowania socjologów, ponieważ analiza społeczeństwa nie może być rzetelnie prowadzona z pominięciem kwestii bezpieczeństwa, które mają bezpośredni i realny wpływ na pozostałe zjawiska, zdarzenia i procesy społeczne. Szczególna relacja jaka łączy bezpieczeństwo z władzą, polityką, prawem czy wojskiem powoduje, że socjolodzy cały czas poszukują sposobu na naukowe (socjologiczne) podejście do tego zagadnienia. Tym bardziej, że kwestie bezpieczeństwa wyraźnie pojawiają się przy rozpatrywaniu zagadnień gospodarczych, edukacyjnych, migracji, tożsamości kulturowej i wielu innych kluczowych dla badań socjologicznych.

Dlaczego natomiast socjologia bezpieczeństwa może być (i powinna być) rozpatrywana jako subdyscyplina z obszaru nauk o bezpieczeństwie a nie wyłącznie jako subdyscyplina socjologiczna? Odpowiedź na to pytanie jest konsekwencją definiowania nauk o bezpieczeństwie jako dyscypliny nauk społecznych. Przy czym należy podkreślić, że tożsamość nauk o bezpieczeństwie w Polsce dopiero się kształtuje. W dyskursie naukowym na temat bezpieczeństwa cały czas ścierają się różne koncepcje jego pojmowania oraz sposobu

definiowania samych nauk o bezpieczeństwie⁴¹. W Polsce nauki o bezpieczeństwie zalicza się do nauk społecznych, które od 2011 r. cały czas są jeszcze na wczesnym etapie⁴². Stąd też ograniczanie, redukovanie i przyjmowanie utartych schematów z innych dyscyplin naukowych może być problemem dla samego procesu kształtowania się nauk o bezpieczeństwie. Ze względu na fakt, że mówimy o dziedzinie nauk społecznych niektórzy mogliby redukovać pojmowanie bezpieczeństwa do perspektywy socjologicznej – wówczas podkreślanie odrębności socjologii bezpieczeństwa, czy też jej specyfiki na tle nauk o bezpieczeństwie nie miałoby sensu. Wówczas nauki o bezpieczeństwie ograniczałyby podejście do teorii bezpieczeństwa, która nie może być redukovana do perspektywy socjologicznej. Wydaje się, że powinno być odwrotnie: to socjologia bezpieczeństwa ma pomóc budować teorię bezpieczeństwa zwracając uwagę m.in. na kwestie procesów społecznych wpływających na bezpieczeństwo w ujęciu subiektywnym (poczucie bezpieczeństwa) oraz obiektywnym (procesy społeczne zachodzące na styku polityki, wojska, gospodarki, służb itp.).

Socjologia bezpieczeństwa może się sprawdzić zarówno w socjologii, jak i naukach o bezpieczeństwie. W tym kontekście warto zwrócić uwagę chociażby na socjologię prawa, która z powodzeniem jest wykładana na wydziałach prawa, ale także i w instytutach socjologii w Polsce i na świecie. Pisząc pracę doktorską z zakresu socjologii prawa na Wydziale Prawa można uzyskać stopień doktora nauk prawnych, w Instytucie Socjologii – doktora nauk społecznych w zakresie socjologii. Broniąc pracę dyplomową z zakresu socjologii religii można zarówno uzyskać stopień naukowy z socjologii, jak i religioznawstwa. Nie chodzi więc o wytyczenie ścisłych granic między autonomicznymi dyscyplinami, ale o zwrócenie uwagi, jak te subdyscypliny przenikają granice poszczególnych dyscyplin (łączą je?) i wskazują mnogość wykorzystania. Taką subdyscypliną może stać się socjologia bezpieczeństwa. W socjologii prawa doszło do wyodrębnienia się nurtu socjocentrycznego i prawnocentrycznego, gdzie pierwszy ujmuje tę dyscyplinę (subdyscyplinę) jako część socjologii obok socjologii religii, socjologii moralności, socjologii medycyny i innych. Natomiast drugi traktuje socjologię prawa jako część prawoznawstwa⁴³. War-

41 Por. A. Misiuk, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Historia i Polityka” 2018, nr 23, s. 9–19.

42 Od 2018 roku do nauk o bezpieczeństwie zalicza się również obszar wcześniej właściwy dla nauk o obronności.

43 A. Pieniążek, M. Stefaniuk, *Socjologia prawa. Zarys wykładu*, Warszawa 2014, s. 9.

to zastanowić się czy do takiej sytuacji może dojść w przypadku socjologii bezpieczeństwa. W przypadku socjologii (a konkretnie samych socjologów) wydaje się, że nic nie stoi na przeszkodzie, pod warunkiem dostrzeżenia wartości naukowej prac badawczych ujmujących zagadnienia bezpieczeństwa z perspektywy socjologicznej. Kolejnym krokiem jest instytucjonalizacja socjologii bezpieczeństwa m.in. poprzez tworzenie odpowiednich zakładów i katedr w instytutach socjologii na uniwersytetach i uczelniach w całej Polsce. Pomimo ugruntowanej pozycji socjologii na polskich uniwersytetach, trudno spotkać katedrę czy zakład socjologii bezpieczeństwa. Tutaj należy podkreślić wysiłki profesorów Zdzisława Zagórskiego i Jana Maciejewskiego z Uniwersytetu Wrocławskiego – w przypadku tego drugiego w dużym zakresie z perspektywy socjologii grup dyspozycyjnych – ale także profesora Andrzeja Zybortowicza z Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, którzy jako nieliczni podejmują próby instytucjonalizacji socjologii bezpieczeństwa w Polsce. Warto również zwrócić uwagę na aktywność profesora Eugeniusza Moczuka z Politechniki Rzeszowskiej.

Podobnie ścieżka powinna wyglądać w przypadku nauk o bezpieczeństwie. Nic nie stoi na przeszkodzie aby zaczęły powstawać odpowiednie zakłady, katedry i instytuty na uczelniach specjalizujących się w badaniu bezpieczeństwa i obronności – nie tylko wojskowych. O ile tradycja socjologii wojska w Polsce i na świecie jest bogata – zwłaszcza w socjologii amerykańskiej – to już socjologia bezpieczeństwa rzadko jest postrzegana jako odrębna subdyscyplina. W przypadku socjologii, tak jak i nauk o bezpieczeństwie, w chwili obecnej mamy bardziej do czynienia z badaniem socjologicznych aspektów bezpieczeństwa. Nie chodzi wyłącznie o słabą instytucjonalizację socjologii bezpieczeństwa, ale o brak syntetycznej i kompleksowej teorii bezpieczeństwa bazującej na dorobku socjologów. Istotne jest aby przejść od badania fragmentów rzeczywistości społecznej, pojedynczych tematów związanych z bezpieczeństwem; takich jak poczucie bezpieczeństwa poszczególnych społeczności czy społeczeństwa, wpływ migracji na bezpieczeństwo obywateli, organizacja struktur administracyjnych państwa odpowiadających za bezpieczeństwo. Oczywiście są to właściwe tematy dla socjologii bezpieczeństwa, ale ważne jest aby podjąć próbę identyfikowania bezpieczeństwa jako problemu, wokół którego może być budowana teoria socjologiczna tłumacząca złożoność życia społecznego, jego organizację, zmiany struktur społecznych oraz pozwalająca podjąć próbę przewidywania zjawisk społecznych. Możliwe, że na obecnym etapie jest to bardziej realne na gruncie nauk o bezpieczeństwie niż samej socjologii. Właśnie ze względu na ciągły proces poszukiwania tożsamości

i kształtowania się nauk o bezpieczeństwie – w odróżnieniu od konkretnych nurtów i tendencji panujących we współczesnej polskiej socjologii.

Dlatego też w ujęciu nauk o bezpieczeństwie analityczne wyodrębnienie bezpieczeństwa jako przedmiotu badań nie powinno prowadzić do marginalizacji pozostałych problemów badawczych, którymi zajmują się badacze społeczni. Badacz zajmujący się bezpieczeństwem, które jest zdefiniowane jako przedmiot badań nauk społecznych jest poniekąd zobligowany do uwzględnienia pozostałych wymiarów życia społecznego. Nie oznacza to jednak, że jedynie socjologia i socjolodzy reprezentują właściwe podejście. Dotyczy to również pozostałych badaczy społecznych, tj. zajmujących się naukami politycznymi, ekonomicznymi, prawnymi, pedagogicznymi, o zarządzaniu i jakości czy właśnie naukami o bezpieczeństwie⁴⁴.

Od pewnego czasu mamy do czynienia z bardzo interesującą sytuacją w obszarze szeroko rozumianego bezpieczeństwa. Można powiedzieć, że następuje pewna zmiana paradygmatu, w wyniku której zagrożenia terrorystyczne powoli ustępują miejsca zagrożeniom o charakterze ekonomicznym – mniej więcej od przełomu 2008/2009 roku. Poszczególne rodzaje bezpieczeństwa są jednak ze sobą bardzo mocno powiązane, a to wpływa na specyfikę działania poszczególnych służb zajmujących się bezpieczeństwem państwa. W zależności od potrzeb, konkretne instytucje są w odpowiedni sposób profilowane, także dlatego, że rodzaje niektórych zagrożeń wzajemnie się warunkują. Takim przykładem jest przestępczość o charakterze ekonomicznym w obszarze bezpieczeństwa państwa, związana m.in. z pozyskiwaniem sprzętu wojskowego. Jakość i skuteczność pozyskiwanego dla armii sprzętu bezpośrednio przekłada się na bezpieczeństwo żołnierzy, a pośrednio na potencjał obronny armii i bezpieczeństwo państwa. Ewentualna niegospodarność narażająca na straty budżet resortu obrony oznacza obniżenie zdolności obronnych państwa. Subiektywne odczucia społeczne rzadko zakładają powyższą zależność. Przypadki korupcji przy zakupach uzbrojenia nie są identyfikowane przez opinię publiczną jako zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa i obywateli. Inaczej niż w przypadku zamachów terrorystycznych w USA, Londynie i Madrycie. Pomimo iż na terytorium Polski w okresie ostatnich lat doszło tylko do jednego istotnego incydentu o charakterze terrorystycznym – udaremnienia zamachu na najwyższe władze państwa planowanego przez Brunona K., to jednak opinia

44 Por. rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz.U. z 2018 r., poz. 1818).

publiczna zarówno nad Wisłą, jak i w innych krajach Unii Europejskiej, czuje realne zagrożenie ze strony potencjalnych terrorystów. Ewidentny wpływ na to ma aktywność mediów i widowiskowość ataków terrorystycznych – oglądanych live na całym świecie.

Na tym polu krystalizuje się właśnie zakres badań nad drugim wymiarem bezpieczeństwa – wymiarem systemu społecznego. Procesy polityczno-społeczne dotyczące bezpieczeństwa są tu rozpatrywane z perspektywy działania otwartego i rozwijającego się systemu. Niniejszy wymiar bezpieczeństwa orientuje badacza na poszukiwanie związków między istniejącymi, wchodzącymi w jego skład podsystemami (konkretnymi strukturami) a otaczającym środowiskiem⁴⁵. W tym kontekście wojsko prezentuje się jako kluczowy podsystem, element struktur bezpieczeństwa państwa, wchodzący w permanentne interakcje ze swoim otoczeniem⁴⁶. Siły zbrojne są najważniejszym ogniwem każdego systemu bezpieczeństwa, generującym największe koszty w utrzymaniu. Wymiar militarny jest natomiast najważniejszym wymiarem bezpieczeństwa państwa, ponieważ stanowi o jego możliwościach obronnych i – wbrew temu co zdają się sugerować niektórzy naukowcy – jego znaczenie nie zmniejszyło się w ostatnim czasie na rzecz bezpieczeństwa ekonomicznego, ekologicznego, środowiskowego itp. Bezpieczeństwo było, jest i najprawdopodobniej nadal będzie przede wszystkim domeną państw narodowych, a tutaj kluczową rolę odgrywają siły zbrojne oraz służby specjalne.

Pomiędzy poszczególnymi typami bezpieczeństwa możemy dostrzec wyraźne zależności. Bezpieczeństwo ekonomiczne wpływa na bezpieczeństwo militarne, bezpieczeństwo energetyczne kształtuje ekonomiczne, wewnętrzne narażone jest na zagrożenia o charakterze ekologicznym, militarnym oraz ekonomicznym itp. Zależności te znajdują swoje odzwierciedlenie w strukturach społecznych, które w dużym zakresie będą na siebie nachodzić, a także wchodzić ze sobą w intensywne relacje, oraz w decyzjach politycznych. W niektórych przypadkach będziemy mogli dostrzec zmiany pojedynczych obszarów życia społecznego, w innych – całej, kompleksowej polityki względem społeczeństwa. Tak dzieje się w przypadku konieczności zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego, czyli określonych świadczeń socjalnych kierowanych

45 Por. E. Moczuk, *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa lokalnego*, Rzeszów 2009, s. 60.

46 Por. Z. Zagórski, *Socjologia bezpieczeństwa. O potrzebie nowej subdyscypliny?* [w:] T. Leczykiewicz, Z. Zagórski (red.), *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Wrocław 1999.

do konkretnych warstw społecznych⁴⁷. Wyjątkowe miejsce odgrywa zależność bezpieczeństwa militarnego od czynników ekonomicznych związanych z przepływem i wymianą zasobów. Zagrożenia ekonomiczne w tym przypadku są wypadkową powiązań sił zbrojnych i pozostałych służb dyspozycyjnych z dwoma głównymi rodzajami struktur społecznych – polityki oraz gospodarki. Armia ze względu na swoją ważną rolę ochrony bezpieczeństwa państwa jest – albo przynajmniej powinna być – beneficjentem tych powiązań, ponieważ tylko w ten sposób, nawiązując interakcje ze środowiskiem zewnętrznym, może zdobyć niezbędne do swojego funkcjonowania zasoby. Przepływ zasobów oraz relacje wojska z polityką i gospodarką są regulowane przez prawo. Charakter prawa, jego efektywność i adekwatność, nie tylko określa relacje w ramach systemu bezpieczeństwa i na jego styku z otoczeniem społecznym, ale wskazuje na możliwości ich ewentualnego wykorzystania do zaspokajania innych potrzeb, typowych dla sfery polityki i biznesu.

Socjologia bezpieczeństwa rozpatruje bezpieczeństwo uwzględniając jego złożoność i wieloaspektowość, co oznacza możliwość jego badania na trzech płaszczyznach: 1) płaszczyźnie obiektywnej – rzeczywistych uwarunkowań bezpieczeństwa; 2) płaszczyźnie subiektywnej – społecznej percepcji bezpieczeństwa, jego uwarunkowań i technik identyfikacji zagrożeń; 3) płaszczyźnie responsywnej – społecznych reakcji na subiektywnie rozpoznane i zdefiniowane zagrożenia dla bezpieczeństwa. Przedmiotem refleksji socjologicznej może być każda z tych płaszczyzn z osobna, jak i relacje pomiędzy nimi – wzajemne zależności, sprzężenia zwrotne – na tle ładu społecznego i reprodukcji wzorów zachowań w różnych kontekstach społecznych⁴⁸.

Badając bezpieczeństwo należy pamiętać o jego dużej dynamice, którą można wychwycić wykorzystując podejście procesualne, które – parafrazując socjologa Piotra Sztompkę – zakłada proces stawania się bezpieczeństwa. Sztompka mówiąc o stawaniu się społeczeństwa miał na myśli ustawiczny proces samoprzekształcania się i samotworzenia społeczeństwa w wyniku stale odtwarzającego się, nieuchronnego napięcia między potencjalną podmiotowością społeczeństwa, a jego aktualną praktyką społeczno-historyczną (zdarzeniami społecznymi)⁴⁹. W przypadku bezpieczeństwa natomiast, także można powiedzieć o jego stawaniu się, do którego dochodzi w wyniku napięcia

47 Zob. N. Luhmann, *Teoria polityczna państwa bezpieczeństwa socjalnego*, Warszawa 1994.

48 M. Ciesielski, *Co to jest socjologia...*, s. 64.

49 P. Sztompka, *Socjologia...*, s. 536.

zachodzącego pomiędzy rzeczywistymi uwarunkowaniami, stanami systemu bezpieczeństwa (płaszczyzna obiektywna), a społeczną percepcją bezpieczeństwa, jego uwarunkowań i technik identyfikacji zagrożeń (płaszczyzna subiektywna). W rezultacie cały czas jest odtwarzany proces polegający na złożonych społecznych reakcjach na subiektywnie rozpoznane i zdefiniowane zagrożenia, a te reakcje niekoniecznie muszą być adekwatne do rzeczywistego stanu zagrożenia (płaszczyzna responsywna). Inaczej mówiąc, identyfikowanie i postrzeganie stanu bezpieczeństwa przez społeczeństwo, nawet w sposób nieuzasadniony, przerysowany, bądź nieadekwatny, może prowadzić do realnych działań tworzących nową rzeczywistość. W konsekwencji dochodzi do ciągłego stawania się bezpieczeństwa – czyli zmian w strukturach systemu bezpieczeństwa, spowodowanych nie tylko jego samoprzekształcaniem, ale przede wszystkim wpływem opinii publicznej.

Socjologia bezpieczeństwa nie przyjęła się jako subdyscyplina socjologiczna – nie tylko w Polsce – o czym świadczą nieliczne publikacje z tego zakresu w socjologicznych periodykach. Można zaryzykować tezę, że środowisko polskich socjologów⁵⁰ nie dostrzegało – i nadal nie dostrzega – potencjału tej subdyscypliny, kwestionując jej wartość naukową. Powszechnie przywołuje się w tym kontekście tendencję do tworzenia coraz liczniejszych subdyscyplin socjologicznych, które nie są w stanie nawet precyzyjnie zdefiniować swojego obszaru badawczego. Z drugiej strony warto podkreślić, że środowisko socjologiczne zaakceptowało i dostrzegło wartość takich subdyscyplin jak socjologia emocji, socjologia wizualna, socjologia internetu, socjologia filmu, socjologia jedzenia czy socjologia muzyki. W świetle powyższego trudno zaakceptować stanowisko, że socjologia bezpieczeństwa nie jest w stanie zaoferować więcej niż socjologia jedzenia, czy socjologia filmu, zwłaszcza pamiętając, że bezpieczeństwo jest identyfikowane na płaszczyźnie całych systemów społecznych i odwołuje się do złożonej struktury administracyjnej organizującej chociażby służby dyspozycyjne, takie jak wojsko, czy policja. W odróżnieniu od muzyki, filmu czy emocji, które odwołują się do bardzo wąskich kontekstów społecznych, które są problematyczne chociażby dla rozwoju i możliwości aplikacyjnych bardziej złożonych koncepcji teoretycznych. Jednak z chwilą, kiedy powołano do życia nauki o bezpieczeństwie, zdefiniowane jako nauki o współczesnych systemach bezpieczeństwa, które mają przede wszystkim wymiar

50 Poza wskazanymi już powyżej nielicznymi wyjątkami skoncentrowanymi przede wszystkim wokół ośrodków akademickiej socjologii we Wrocławiu, Toruniu oraz Rzeszowie.

społeczny, warto podjąć działania, aby popularyzować socjologię bezpieczeństwa jako subdyscyplinę nauk o bezpieczeństwie, dla których wyżej opisany przedmiot badań socjologii bezpieczeństwa z pewnością wpisuje się do głównego nurtu teoretycznego oraz empirycznego. Socjologia bezpieczeństwa wydaje się być bardzo interesującą propozycją subdyscypliny nauk o bezpieczeństwie, wokół której mogą się ogniskować zainteresowania badawcze właściwe dla pierwszej tendencji – nurtu badań mechanizmów społecznych systemów bezpieczeństwa.

Bibliografia

Literatura

- Biała księga bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2013.
- Biłous-Szrejder D., O. Nowaczyk, *Metodologia bezpieczeństwa narodowego* [w:] J. Maciejewski (red.), *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Wrocław 2001.
- Brzeziński Z., *Cztery lata w Białym Domu. Wspomnienia*, Warszawa 1990.
- Brzeziński Z., Scowcroft B., *Ameryka i świat: rozmowy o globalnym przebudzeniu politycznym*, Łódź 2009.
- Buzan B., Little R., *Systemy międzynarodowe w historii świata*, Warszawa 2011.
- Ciesielski M., *Co to jest socjologia bezpieczeństwa (publicznego)?* [w:] G. Bryda (red.), *Światy i konteksty społeczne*. *Krakowskie Spotkania Socjologiczne*, t. II, Kraków 2011.
- Durkheim E., *Zasady metody socjologicznej*, Warszawa 1979.
- Frysztański K., *Socjologia problemów społecznych*, Warszawa 2009.
- Kaczmarczyk M., *System społeczny a dylematy działania*, t. VII, Kraków 2009.
- Korwin-Szymanowska A., *Psychospołeczne aspekty poczucia bezpieczeństwa* [w:] *Bezpieczeństwo jako wartość*, Kraków 2010.
- Luhmann N., *Systemy społeczne. Zarys ogólnej teorii*, Kraków 2007.
- Luhmann N., *Teoria polityczna państwa bezpieczeństwa socjalnego*, Warszawa 1994.
- Maciejewski J. (red.), *Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego*, Wrocław 2006.
- Misiuk A., *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Historia i Polityka” 2018, nr 23.
- Moczuk E., *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa lokalnego*, Rzeszów 2009.
- Parsons T., *System społeczny*, Kraków 2009.
- Pieniążek A., Stefaniuk M., *Socjologia prawa. Zarys wykładu*, Warszawa 2014.
- Skąpska G., *Prawo a dynamika społecznych przemian*, Kraków 1991.
- Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996.
- Szacki J., *Historia myśli socjologicznej*, Warszawa 2002.
- Sztompka P., *Logika analizy funkcjonalnej w socjologii i antropologii społecznej* [w:] S. Nowak (red.), *Metodologiczne problemy teorii socjologicznych*, Warszawa 1971.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2003.
- Turner J.H., *Struktura teorii socjologicznej*, Warszawa 2005.
- Williams P.D., *Badania bezpieczeństwa. Wprowadzenie* [w:] P.D. Williams (red.), *Studia bezpieczeństwa*, Kraków 2012.
- Winczorek J., *Niklas Luhmann jako socjolog prawa*, „Rubikon” 2004, nr 1–4.
- Zagórski Z., *Socjologia bezpieczeństwa. O potrzebie nowej subdyscypliny?* [w:] T. Leczykiewicz, Z. Zagórski (red.), *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Wrocław 1999.
- Zagórski Z., *Wojsko, naród i społeczeństwo w toku polskiej transformacji i integracji europejskiej* [w:] T. Leczykiewicz, Z. Zagórski (red.), *Wojsko w badaniach społecznych*, Wrocław 1998.

Ziółkowski M., *Teorie systemu i funkcjonalizm* [w:] A. Jasińska-Kania, L.M. Nijakowski, J. Szacki, M. Ziółkowski (red.), *Współczesne teorie socjologiczne*, t. I, Warszawa 2006.

Akty prawne

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz.U. z 2018 r., poz. 1818).

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych (Dz.U. nr 179, poz. 1065).

Uchwała Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 28 stycznia 2011 r. zmieniająca uchwałę w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych (M.P. nr 14, poz. 149).

Sociology of Security as Subdiscipline of Security Sciences

Abstract

The article addresses two key issues: What causes security to include in the area of interest of sociologists? Why can sociology of security be considered as a subdiscipline of security science and not as a sociological subdiscipline?

From a sociological point of view, security is a key element of social life that ensures social balance. Sociologists point out that security is primarily subjective, it is constructed by actors because of their own expectations and interests, also refers to specific circumstances of an objective nature – phenomena, structures and social processes.

The publication presents the structure of security systems considered as the subject of sociology of security.

Key words: security, sociology of security, security systems, security sciences